

Natuurlogboek

door Jan Bengevoerd

Gierzwaluw

Overall weer terug: gierzwaluwen. Krijgend vliegen ze weer in de avond boven dorpen en steden. De gierzwaluw zoekt om te broeden de nabijheid van mensen. De nesten worden gebouwd onder daken van huizen, kerken en andere gebouwen. Hier en daar zijn na renovatie van woningen speciale dakpannen aangebracht om de vogels onderdak te bieden. Voedsel zoeken de vogels individueel of in kleinere groepen buiten dorpen en steden. De trek van gierzwaluwen is nog in volle gang. Op de trekpost Oelemars komen dagelijks grote groepen gierzwaluwen voorbij op weg naar broedgebieden. Waarnemingen: j.bengevoord@tubantia.nl of waarneming.nl

Gele kwikstaart

Een prachtige vogel van wat ruigere, natte graslanden, overhoekjes en akkerranden is de gele kwikstaart. Je zou de gele kwik een uitgesproken liefhebber van bloemrijke gebieden kunnen noemen. In Twente en de Achterhoek is de gele kwikstaart in aantal sterk afgenomen. Dat wordt veroorzaakt door een daling van de grondwaterstand in grote gebieden en het verdwijnen van kruidenrijke graslanden en akkerranden.

De gele kwikstaart wordt vaak gezien in gebieden met een agrarisch natuurbeheer of broedt in de randen van natuurgebieden. Han Brinkcate fotografeerde een gele kwikstaart in het Rijssense natuurgebied. foto Han Brinkcate

Hooibeestje

Een niet zo opvallende dagvlinder is het hooibeestje. Peter Nijland fotografeerde het vlindertje in natuurgebied Stroothuizen van Staatsbosbeheer in Denekamp. Hooibeestjes komen in heel Twente en de Achterhoek voor in bloemrijke graslanden en heideterreinen. foto Peter Nijland

Roodkeelduiker

De roodkeelduiker is een broedvogel uit Scandinavië, de Baltische staten en West-Rusland die in Nederland alleen tijdens de trek in het voorjaar en najaar wordt gezien. Afgelopen week streken twee prachtige roodkeelduikers neer op de zandwinningsplas Oelemars bij Losser op de Oelemars. De twee vogels zijn nog laat in het voorjaar onderweg, de meeste soortgenoten hebben de broedgebieden al bereikt. Het tweetal is door een groot aantal Twentse waarnemers gemeld. foto Hans Verhoeven

De oerbossen in Twente maken tussen 5.000 en 2.000 jaar geleden plaats voor akkers en weiden. De landbouwers veranderden het landschap.

Bos maakt plaats voor graanakker

door Jan Bengevoerd

Tot zo'n 5.000 jaar geleden werden grote delen van Twente bedekt met oerbossen, vennen en weelderig begroeide riviervalleien. In deze gebieden leefden otters, bevers, wilde zwijnen, edelherten, elanden, oerrunderen en zelfs bruine beren. Op deze Twentse oernatuur na de laatste ijstijd hadden de mensen die er leefden nog maar weinig invloed. Ze leefden van de jacht en het verzamelen van vruchten, noten en ander eetbaars uit de natuur. Bovendien is het aantal mensen in deze tijd nog gering.

Vanaf 5.000 jaar geleden doet de landbouw z'n intrede, jagen en verzamelen wordt langzamerhand minder belangrijk. Mensen gaan granen telen en vee houden. Met de komst van de landbouw verandert het landschap tussen 5.000 en 2.000 jaar geleden ingrijpend. In deze periode zet de mens het landschap steeds meer naar z'n hand, zo blijkt uit onderzoek van historisch landschapscoloog Harm Smeenge die in 2017 over dit onderwerp een promotieonderzoek bij de Rijksuniversiteit Groningen/Kenniscentrum Landschap wil afronden. In de late prehistorie neemt mede door klimaatverandering de bevol-

Het ontstaan van Twente

Deel 3
Boeren veranderen het landschap 5.000-2.000 jaar geleden

king toe. Dat leidt niet alleen tot een toename van de handel die vanuit Zuid-Europa ook Noord-oost-Twente bereikt. Want ook de kennis over het verbouwen van gewassen en houden van vee neemt in Twente langzamerhand toe. Met als gevolg dat akkerbouw en veeleide in de loop van de tijd steeds belangrijker worden voor de in Twente levende mensen. „De landbouwkundige kennis uit het zuiden en een vruchtbare Twentse bodem veranderden niet alleen het leven van mensen, maar ook het landschap”, concludeert Smeenge. Zijn onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis van het Twentse landschap wordt in deze periode mogelijk gemaakt door vele archeologische vondsten die op tal van plaatsen in het gebied zijn gedaan. „Het blijkt dat Twente niet moet worden beschouwd als een geïsoleerd gebied dat werd bebouwd door primitievelingen, maar dat de in Twente levende

mensen in alle opzichten deel uitmaken van de Europese samenleving.”

Langzaam maar zeker maakten grote oppervlakten oerbos plaats voor akkers. Aanvankelijk werden bossen gekapt en afgebrand, waardoor als meststof beschikbaar kwam. De bodem werd echter snel armer door verlies aan mineralen. Hierdoor herhaalde zich de cyclus van bos en kappen/branden, maar ontstonden ook grotere oppervlakten sterk verarmde grond met een schaarse begroeiing van onder meer pitrus. De essen-ijpenbossen en de elzenbroekbossen op natste delen in het landschap van na de ijstijd bleven nog grotendeels ongemeoid. Deze bossen waren onge-

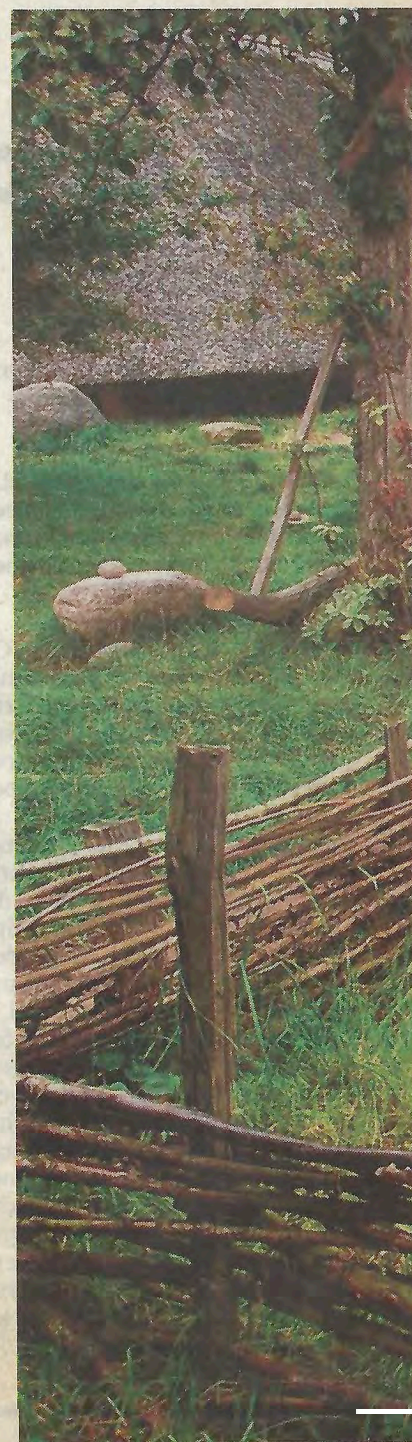
Prehistorie te kijk

Wie kennis wil maken met de landbouw in de late prehistorie, zoals die ook in Twente heeft bestaan, kan terecht in een prachtig openluchtmuseum in Uelsen. Hier is het Bronzezeithof gevestigd, dat onder meer boerderijen uit de bronstijd laat zien. Daarnaast is er veel aandacht voor de landbouw, onder meer door het verbouwen van granen op de in die tijd gebruikelijke manier.

Informatie: bronzezeithof.de
Tevens is een rondwandeling noordelijk van het kuuorord in Bad Bentheim door een historisch landschap.

Emmertarwe behoort tot de traditionele graangewassen die in de late prehistorie op ontgonnen bosgrond werd verbouwd.

Historische akker op de Bronzezeithof in Uelsen. Het toont de periode van de late prehistorie. foto's Harm Smeenge

zaaid. Een deel van de oogst werd in de wintermaanden zorgvuldig bewaard als zaaigoed voor het volgende seizoen. Op verschillende plekken zijn bij opgravingen potten en grondsporen van speciale graanschuren, zogenoemde spiekers, voor de opslag van granen gevonden. Opmerkelijk is dat er vondsten van katten zijn gedaan, een bewijs dat al heel lang geleden katten werden gebruikt bij de bestrijding van muizen. Bij de bewerking van de grond werden runderen en geen paarden gebruikt. Koeien leverden niet alleen melk, vlees, leer en mest, maar trokken ook de eerste ploegen. En ossen sjoeden karren met grote houten wielen voort. In de oude geulen van de Dinkvallei ontstonden hoogvenen en

later ook natte heidegebieden. Dat is nu nog zichtbaar in het landschap oostelijk van het huidige Dinkelkanaal, in natuurgebieden als Stroothuizen en Punthuizen. De graanteelt op telkens wisselende percelen maakte in latere periodes plaats voor landbouw op akkers die jaarlijks werden gebruikt. Het gebied werd opener wat kan worden afgeleid aan de productie van onder andere honing, gerst, rogge en haver. In de loop van de tijd ontstonden erven en wegen die in de vroege middeleeuwen altemaal richting Oldenzaal als centrum van het gebied liepen. De wegen lagen zeer waarschijnlijk vooral op de grens tussen akkers/weiden en de woeste grond.

Pas in de late middeleeuwen werden vaker paarden gebruikt en kwamen de boerenerven onder invloed van de kerkelijke machthebbers, in die tijd de bisschop van Utrecht. In de late middeleeuwen werden bossen intensief gebruikt voor beweiding met varkens, vooral in mastjaren met veel eikels. In de middeleeuwen leefden er nog steeds bevers, edelherten, otters, wilde zwijnen, woelmuizen, woelratten en ook wolven in Twente. En in de buurt van boerenerven bunzingen, hazen, ratten, reeën en vossen. Op de boerderijen werden paarden, runderen, schapen, geiten, varkens en ook honden en katten gehouden. Het oerond is dan verdwenen en heeft plaats gemaakt voor de melkko.

Landschap studieobject

In deze reeks artikelen op Stad & Land wordt de ontstaansgeschiedenis van het Twentse landschap beschreven. De serie is gebaseerd op onderzoek van historisch eco-oloog ir.ing. Harm Smeenge, die over dit onderwerp in 2017 een proefschrift zal afronden als promovendus aan de Rijksuniversiteit Groningen/Kenniscentrum Landschap. In de artikelen worden verschillende fases van de ontstaansgeschiedenis van Twente beschreven. Volgende artikelen verschijnen op 13 juni en 4 juli. Eerdere artikelen verschenen op 18 maart en 18 april.

Te hooi en te gras

Springendal

Staatsbosbeheer houdt een excursie door natuurgebied Springendal waarbij vooral wordt gekeken naar in het voorjaar bloeiende planten. De wandeling begint woensdagmiddag 20 mei om twee uur vanaf de parkeerplaats Brandtoren aan de Hoodijk in Hezingen. Kosten: 5 euro. Kinderen tot 12 jaar gratis. Eenzelfde wandeling heeft ook donderdagavond 21 mei plaats. Er wordt dan om zeven uur vanaf dezelfde parkeerplaats vertrokken. Kosten: 5 euro, kinderen tot 12 jaar gratis.

Boomkickers

Woensdag 20 mei houdt Landschap Overijssel de kindermiddag 'Boomkickers' op landgoed Hof Espelo. Het betreft een doemiddag waarbij kinderen veel leren over het leven van de boomkikker. De kindermiddag is afgestemd op kinderen van 4 tot ongeveer 12 jaar en duurt van 14.30 tot 16.30 uur. De boomkikker, die zoals gezegd centraal staat tijdens de doemiddag, is een gifgroen kikkertje dat heel veel geluid kan maken en rondom Enschede nog voorkomt. Advies van de organisatie: doe kleren aan die vies mogen worden. Bijdrage voor de kindermiddag is 2,50 per kind. Het bezoekerscentrum Koethuis Hof Espelo is te vinden aan de Weerslosestraat 259 in Enschede.

Tegen zoutwinning

Onder de Waddenzee mag geen zoutwinning plaatsvinden. Nu de rijksoverheid ondanks bezwaren van de Waddenvereniging, Natuurmonumenten en Vogelbescherming Nederland toch een vergunning heeft afgegeven, stappen drie natuurorganisaties naar de rechter. Eerder deden de natuurverenigingen al een oproep aan staatssecretaris Sharon Dijkema. Dijkema gaf producent Frisia Zout een voorlopige vergunning om zout te winnen onder het wad. Nu dat besluit definitief is, volgt een gang naar de rechter. Volgens de organisaties kan zout makkelijk op andere plekken worden gewonnen, waar de risico's voor de natuur minder groot zijn. Ze vrezen bovendien dat de bodem onder de Waddenzee, die op de lijst van werelderfgoed staat, zal dalen door de zoutwinning.

Natuurbescherming

Deze week is een campagne begonnen tegen de wijziging van Europese regels voor natuurbescherming. Vogelbescherming en andere organisaties vrezen afbraak van de bestaande bescherming.